

מוספים, ספרים, אירועים

שאלה לממשלה

ממשלת ישראל נוהגת לפרסם בעיתונות מודעות אבל על קרבנות הטרור בוז הלשון: "ראש הממשלה, ממשלת ישראל, והעם בישראל אבלים על מותם של - - - - הי"ד אשר נרצחו בפיגוע חבלני נפשע בידי טרוריסטים פלסטינים בני עוולה, ומשתתפת באבלן הכבד של המשפחות".

ושאלתי היא: מדוע לא יפרסמו ראש הממשלה, הממשלה והעם בישראל, מודעות אבל בנוסח דומה גם על מותם של אזרחים ישראלים שנטלו את חייהם בידיהם, עקב המצוקה הכלכלית שלה אחראית הממשלה?

זאת ועוד: אף שיותר אזרחים מצאו את מותם בשל המצוקה הכלכלית מאשר מטילי הקסאם, שטרם גרמו שריטה לאיש (תושבי שדרות עצמם אומרים שהם חרדים יותר מהמצב הכלכלי מאשר מטילים אלה), הממשלה לא עושה שום דבר ממשי בעניין הכלכלי, אבל מבובות מיליונים, לשווא, בפשיטות טנקים לרצועת עזה, וגם הורגת שם חפים מפשע.

על קצה המזלג

מיצירת המופת הקלאסית הגדולה **גרנגטואה ופנטגוראל** מאת פרנסואה רבלה (1483-1553), הרואה עתה לראשונה בשלמותה אור בעברית, בתרגומו הנהדר של עידו בסוק (הוצאת דביר והמועצה לתרגומי מופת, שני כרכים, ארבעה ספרים, 854 עמ', 2003, בלוויית אירורים מאת גוסטב דורה), אוכל רק להטעים את הקוראים על קצה המזלג. הערכה מפורטת ומלאה היא בכל מקרה עניין למומחים, ובאמת, הספר מלווה בשלושה מבואות: מאת המתרגם ("תרגום היסטורי או תרגום ארכיאולוגי?"), מאת פרופ' אילנה זינגר ("קווים לדמותו

הספרותית של רבלה"), ומאת ד"ר נדין קרפטי-צור ("גבולותיו של הומניסט פרוע") המספקים את הרקע הנאות לכניסה לעולמה של יצירה מורכבת זו, בנוסף למנגנון הערות מפורט, שסיפק המתרגם ושהוא מחקר בפני עצמו, שבלעדיו עלול הקורא להחמיץ הרבה. כמה מילות הקדמה בכל זאת דרושות כאן, ואני בוחר להסתייע בעדות מקצועית נוספת, מאמרה של ד"ר לנה שילוני על הספר ותרגומו "בארץ הענקים ובממלכת המילים" ('הארץ', תרבות וספרות, 2.5.03).

שילוני כותבת כי התרגום השלם לעברית של יצירת פרנסואה רבלה, הוא חג לשפה העברית ולתרבותה. "עידו בסוק המתרגם-היוצר עשה מעשה שלא ייאמן: הוא נטל יצירה קלאסית מן המאה ה-16, תערובת של סאטירה ברוח הרנסנס ההומניסטי, עם מעשיות פרועות בהשראת ימי הביניים, כתובה בשפה שצרפתי בן זמננו מתקשה להבינה, גדושה רמזים להווי רחוק ואזוטרי, והפך אותה ליצירה עברית חיה ונושמת, בועטת ומצחיקה, מתוחכמת וגסה, כפי שהיתה כמעט במקורה לפני חמש מאות שנה. התרגום רב-ההמצאות מצליח 'לגיי' את רבלה. המתרגם הנהגה למצוא שווי ערך בעברית להשתוללותו הלשונית של רבלה, למשחקי המילים, לרשימות הפארודיות, לשמות המצחיקים ולגסויות האינסופיות, והנאתם הכפולה - של רבלה ושל המתרגם - מדביקה את הקורא המשתאה ומשתעשע."

היא מציינת בהמשך, כי על רבלה עצמו לא ידוע הרבה. שני הספרים הראשונים ראו אור בליון שהיתה אז, בשנת 1534, מרכז הומניסטי ספרותי. בספרים אלה עומדים במרכז סיפורים גרוטסקיים על שני הענקים ("גרנגטואה הגדול", האב, ו"פנטגוראל מלך הצמאנים", הבן), שדמויותיהם שאובות מהמסורת הצרפתית העממית. כעבור עשר שנים הופיעו שני הספרים הנוספים. בספר השלישי יוצא

חברו של פנטגוראל, פנורז' הערמומי, לבקש תשובה לשאלה האם עליו להתחתן, ומציג את שאלתו לדמויות רבות, שונות ומשונות. בספר הרביעי עורכים השניים מסע לאיים דמיוניים המייצגים מגוון של אפשרויות קיום אנושיות. רבלה היה רופא ואיש כנסייה וכוהן נותר עד סוף ימיו, אף שהקריירה שלו היתה חריגה למדי, ובכתיבתו היה אחד ממבקריה החריפים של הכנסייה והאקדמיה, וספריו גם הוחרמו לא אחת בידי השתיים. מה שברור, לדבריה, הוא רצונו של רבלה לשחרר את האדם מכבלי הסכולסטיקה של ימי הביניים ולהציע אידיאל של חיים טובים יותר. האוטופיה של רבלה מתגשמת במנזר תלם, אותו מקים גרגנטואה, והעומד בניגוד קוטבי למנזרים דתיים של זמנו: "בתלם לא תהיה עוד הפרדה בין המינים, גברים ונשים יבלו בצוותא בנעימים וכלל יחיד יהיה נר לרגליהם - עשה מה שברצונך".

אין ספק, לדעתי, שחלק גדול מן ההנאה של הקורא העברי בימינו טמונה בעושר ההמצאה וההברקה של התרגום. ואין זה מקרה, שכן הכלל הראשון ב"פואטיקת התרגום" שקבע לו בסוק אומר: "על המתרגם ליהנות מעבודת התרגום באותו אופן שהסופר הנהגה מכתבת היצירה, ושעל הנאה זו להיות ניכרת" (י"ג). בסוק מוסיף שם וקובע, כי בעצם "הקורא מקבל כאן שני טקסטים: תרגום ומערך הערות. התרגום משתולל ואילו הערות מדויקות". זוהי, אמנם, מעין סדנת מתרגם. מוסבר בה מהו הטקסט האמיתי ומהי הטרנספורמציה התרגומית שהוא עובר.

ואכן, דומה שבכך מסייע לו הטקסט המקורי עצמו. כפי שמעירה בהקדמתה פרופ' זינגר, שמות גיבורים רבים ביצירה הם "שמות משמעותיים", הקשורים לתאוות אוראליות - אכילה, שתייה ומין - מה שמאפשר למתרגם להשתעשע לא מעט ביצירת מקבילות עבריות לשמות אלה. למשל Grandgousier, אביו